

KOMPENDIUM TIL OVERVEJELSER VEDRØRENDE ANSKAFFELSE ELLER UDVIDELSE AF ORGEL

Hvorledes kan et orgel benyttes i kirkelig sammenhæng ?

- 1) Gudstjenestespil, hvilket omfatter forskelligartede stemninger: Præludium, postludium, salmeledsagelse, korsvar og nadverliturgi. Alle disse forskelligartede stemninger til gudstjenestetekster med en utrolig spændvidde indenfor det menneskelige følelsesspekter vil kunne uddybes ved et orgel med mange klangmuligheder.
- 2) Bisættelser/begravelser, der vil kunne gøres meget smukke og meget inderlige ved en ultrasvag, men meget bred og blød klang (stort fransk-præget lukket svelleværk).
- 3) Bryllupper med "orgelbrus".
- 4) Ungdomsgudstjenester med spændende og melodios musik.
- 5) Koncerter, hvortil vi gerne skulle drage især vore unge sognebørn til kirken med seriøs musik. Til en del koncerter skal orglet tjene som ledsageinstrument til et ensemble eller akkompagnere en solist. Samtidig vil vi selvfølgelig gerne have trukket dygtige kunstnere til kirken.

Placering

A: Lydkilden

- Ad 1) Lydkilden (piber, eller specialbyggede hybrakustiske lydgivere) kan placeres enten på et pulpitur eller på gulvet i kirken. Det skal dog bemærkes, at de dybeste piber i 8-fods lejet (og nedefter) ikke kan være i fuld længde i oprejst stilling på et pulpitur, der ikke har en fri-højde på mindst 2,80 meter. Pulpituret skal ligeledes kunne bære vægten af et tungt pipeorgel.
- ad 2) Når en lille forsamling er tilstede, vil helheden kunne blive umiddelbart større, dersom lydkilden er placeret tæt ved de pårørende.
- ad 3) Bryllupper kan festliggøres ved hjælp af lydkilder i begge ender af kirker, eks. en højtryktrompet fra den modsatte ende af hovedorglets placering. Dette er yderst udbredt i både England og U. S. A.
- ad 4) Ønskes et kor til at festliggøre gudstjeneste-sangen, bør der være plads til mindst det påtænkte antal kormedlemmer, der alle tydeligt skal kunne høre lydkilden uden større forsinkelse.

- ad 5) Netop til ledsagelse vil det være vanskeligt eller helt umuligt at kunne følge hinanden, hvis lydilden er anbragt på et pulpitur i den ene ende af kirken, og et ensemble sidder i koret i den anden ende. Findes der plads til et kor og evt. mindre orkester, vil det være formålstjenligt at placere et orgelværk til akkompagnement nær ved de musicerende mennesker.

For at et orgel i enhver kirke kan blive det bedst tænkelige instrument til alle behov, mener jeg, at lydilden (uanset om det drejer sig om et pipeorgel, elektro-akustisk kirkeorgel eller et kombinationsorgel) bør deles op i sektioner (orgelværker), således at hoveddelen (Positiv, Hovedværk, Svelleværk og Pedalværk, -som regel forkortet til Pos, HV, SV, og P) bør placeres samlet, f.eks. på et pulpitur. En mindre kor-del kunne da bygges op i et evt. sideskib. Endelig vil man ved adskillige lejligheder med stor fordel kunne have et separat værk (Solo/Orkester/Bombarde) anbragt i koret eller på en højtsiddende placering.

B: Spillebordet

- ad 1) Objektivt: Nogle er glade for at have organisten med i menighedens fællesskab, andre mener, at det kan virke forstyrrende på koncentrationen om det egentlige ved en gudstjeneste.
Subjektivt: Jeg føler, at jeg er en del af et større hele, dersom jeg er placeret, så jeg er "med" i menigheden. Ligeledes vil jeg mene, at det automatisk vil skabe en større koncentration hos unge korsangere, dersom de bliver gjort til en del af menigheden.
- ad 2) Ved placering forrest på gulvet vil det positive kunne blive en større indlevelse fra organistens side. Negativt set bør organisten så altid være "klædt på til lejligheden" (ligesom præst, kordegn og kirketjener). Det skal dog bemærkes, at det sidste ikke vil føles negativt for undertegnede.
- ad 3) Som ved 2)
- ad 4) Som ved 1) og 2)
- ad 5) Mange tilhørere vil mene, at de får mere ud af en koncert, dersom de kan se de udøvende kunstnere.

Pibeorgler

Kvalitet

Jeg vil mene, at alle danske pibeorgelbyggere præsterer et særdeles gedigent håndværk med stor teknisk dygtighed og akuratesse. De fleste danske orgelbyggerier har tillige efterhånden stor erfaring med computerstyrede elektroniske registraturer. Dette vil give organisten muligheder for hurtige registreringsskift, hvilket i det 21. århundrede må betragtes som en selvfølge for en uddannet organist.

Klang

Et pibeorgels klang er afhængig af

- de akustiske forhold
- lydkildens placering (spredning)
- temperatur-svingninger
- luftfugtighed
- materialevalg (legeringer/træ)
- intonation og stemning

Med hensyn til intonation og stemning vil et pibeorgel bygget til f. eks. Tikøb kirke klinge totalt anderledes, dersom det bliver flyttet til Hjørring. Intonatøren er derfor af afgørende betydning for det rent kunstneriske. Har man valgt orgelbyggeri, efter at have hørt et bestemt instrument, bør man sikre sig, at det er den samme intonatør, der kommer til at arbejde på det nye instrument. Efter min mening bør dette nedfældes i kontrakten!

Elektro-akustiske kirkeorgler

Kvalitet

De elektroniske komponenter, der i dag benyttes til bygning af elektro-akustiske kirkeorgler (hybrakustik), har en levetid på ikke under 30 år ! Ligeledes kan forarbejdningen af orgelhus og spillebord være af en fin håndværksmæssig finish, der ikke er ringere og anderledes, end hvad et tilsvarende pibeorgel-byggeri ville levere. Ingen af disse orgler er klangligt påvirkelige overfor ændringer i temperatur eller luftfugtighed, ligesom de aldrig skal stemmes!

Spillebordet kan anbringes totalt uafhængigt af lydkilden, og de enkelte værkfordelinger vil afgjort kunne blive mere selvstændige ved at blive placeret forskellige steder i kirkerummet. Elektro-akustiske kirkeorgler kræver for det meste mindre plads end et tilsvarende pibeorgel.

Klang

Et elektro-akustisk kirkeorgels klang er afhængig af

- de akustiske forhold
- lydkildens placering (spredning)
- elektronisk teknik
- lydgivernes konstruktion og beskaffenhed
- intonation og stemning

Ved installation af et elektro-akustisk kirkeorgel giver det kirken mulighed for at kunne nyde en "stor" orgelklang, -afpasset fuldstændigt efter rummet. Det betyder altså ikke, at et orgel på 25 stemmer vil være fem gange så kraftigt som et orgel på 5 stemmer, men at man kan skabe en bredere klang. En lille transistorradio kan sagtens spille en domkirke op, men den lille forstærker giver en meget stor forvrængning. Man kan sagtens spille på et stort stereoanlæg på 300 watt og nøjes med at skrue en lille smule op. Dette vil bare bevirke en smuk lyd *uden* forvrængning! Ligeledes bør man sikre sig, at orgelbyggeriet har kvalificerede intonatører, og at instrumentets konstruktion giver mulighed for en fuldstændig og individuel intonation efter kirkerummet.

Kombinationsorgler

Adskillige orgelbyggere bygger i dag kombinations-instrumenter, d.v.s. at nogle af registrene er bygget som piber og resten i elektronik. Dette system er nu meget udbredt bl.a. i Tyskland, England og U. S. A. Indtil nu har disse orgelbyggerier benyttet en traditionel højttalerteknologi, hvilket derfor har bevirket, at den elektroniske del i disse kombinations-orgler klangligt ikke har kunnet smelte totalt sammen med pibeklangen til en harmonisk helhed. Ved at benytte det danske Hybrakustiske gengiversystem, kan den klanglige sammensmeltning gøres total, og fordelen ved et kombinations-instrument kan ligge i mulighederne for at kunne udvide et lille eksisterende pibeorgel med 10-20 registre for et rimeligt beløb. Ulempen ligger i, at et sådant instrument stadig kræver samme service og vedligeholdelse som et almindeligt pibeorgel (jeg tænker også her på, at det vil være klangligt følsomt overfor variationer i temperatur og luftfugtighed).

Spillebordets teknik

Pibeorgelbyggere har gennem de sidste 50-60 år bygget mange orgler med elektrisk betjent spillebord, således at placeringen af spillebordet ikke har nogen som helst betydning for klangen. Dog skal det bemærkes, at den rent spilletekniske ansats ikke har været så varieret som på et fuld-mekanisk spillebord, hvor hver eneste tangent er i direkte mekanisk forbindelse med en ventil. Herved kan organisten variere sit anslag, fordi man kan føle punktet, hvor ventilen åbner. I dag bygger vi elektrisk betjente spilleborde med mekanisk traktur ! Disse klaviaturer med ventiltrykpunkt kan benyttes både til at styre pibeorgler og til elektro-akustiske kirkeorgler. Ved at lade en computer måle hastigheden på anslaget, giver computeren en helt nøjagtig besked til enten en elektromagnetisk ventil under en pibe i et pibeorgel eller til en elektronisk lyddel i et elektro-akustisk kirkeorgel. Med hensyn til spillebordets udformning og udseende kan man til betjening af registervalg benytte vippeknapper (med eller uden indbygget lys) eller såkaldte (drawstops) , - altså "almindelige" registertræk.

Akustik

Mange "tørre" kirkerum kan i dag forbedres rent akustisk ved at installere et "katedral -anlæg" (rumklang) . Dette kan lade sig gøre, uanset om man har et pibeorgel eller et elektro-akustisk kirkeorgel . Hele menigheden vil da kunne være med i et "større" rum, der kan indstilles helt efter ønske fra den enkelte menighed. Jeg mener ikke, at man skal gøre forsøg på at skabe en efterklang fra en domkirke i en lille landsbykirke fra år 1334, men kun give rummet en anelse mere "liv".

Priser og økonomi

Da et "ægte" pibeorgel i dag normalt beløber sig til ca. kr. 250.000,- incl. moms pr. register og et gedigent hybrakustisk kirkeorgel kan anskaffes for mellem kr. 20.000,- og 35.000,- pr. register incl. moms, kan det give anledning til en overvejelse, om det kunne være forsvarligt at anskaffe et hybrakustisk kirkeorgel eller evt. udbygge det eksisterende pibeorgel med hybrakustiske registre. Kun en seriøs faglig og kunstnerisk vurdering, der bearbejdes med en absolut saglig åbenhed, vil kunne føre til det rigtige valg for den enkelte kirke.

Med venlig hilsen

Flemming Fald
Organist